

Emocije i slovenska književnost u nastavi hrvatskoga jezika: na primjeru romana *Šavrinke* Marjana Tomšiča

DOI: 10.4312/Obdobja.44.185-191

Marko Ljubešić, Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pulj; mljubestic@unipu.hr

Prispevek analizira čustvene elemente v romanu *Šavrinke* Marjana Tomšiča s filološkega in pedagoškega vidika. Zgodba romana, postavljena v Istro ob koncu 19. stoletja, osvetljuje življenje žensk, ki so prehajale mejo med slovenskim zaledjem in Trstom. Avtor skozi uporabo narečnega jezika, simbolike prostora in pripovednih glasov ustvarja izrazit čustveni svet glavne junakinje. Prispevek vključuje tudi metodični model za delo z romanom v srednji šoli.

Šavrinke, čustva, narečje, Istra, ženski glas, pokrajinska književnost

This article examines the emotional elements in Marjan Tomšič's novel *Šavrinke* from a philological and educational perspective. Set in Istria at the end of the nineteenth century, the novel depicts the lives of women that moved between the Slovenian countryside and Trieste. Through the use of dialect, spatial symbolism, and multiple narrative voices, Tomšič constructs a rich emotional landscape around the female protagonist. The article also provides a teaching model for high school interpretation of the novel.

Šavrinke, emotions, dialect, Istria, female voice, regional literature

1. Uvod

Suvremeno obrazovanje sve više prepoznaje potrebu za razvijanjem interkulturalnih kompetencija kod učenika, osobito u srednjoškolskom kurikulumu. Nastava književnosti pritom može biti temelj za dijalog između različitih identiteta, posebno onda kada je naglasak na empatijskom čitanju i razumijevanju »Drugog i Drukčijeg kao ravnopravnih sudionika svakidašnjice« (Ljubešić 2011: 44). Te smjernice nadopunjuju praktične pristupe koje ističe Marija Sablić u knjizi *Interkulturalizam u nastavi*, sugerirajući korištenje književnih tekstova koji omogućuju učenicima da uoče višestruke perspektive i osnaže svoju emocionalnu pismenost kroz identifikaciju s likovima iz različitih kulturnih okruženja (Sablić 2018). O važnosti interkulturalizma u istarskim zavičajnim okvirima u više je navrata raspravljano kako u pedagoškoj (Piršl i sur. 2016) tako i u metodičkoj znanosti (Benjak, Ljubešić 2013; Ljubešić 2011). U kontekstu suvremenih književnoteorijskih pristupa, roman *Šavrinke* moguće je promatrati i kao primjer tzv. prekogranične ili interkulturalne književnosti. Elvi Piršl za interkulturalizam navodi kako je zasnovan »na politici uzajamnog razumijevanja, poznavanja, prihvaćanja, međuovisnosti i ravnopravne razmjene različitih jezika, kultura i tradicija« (Piršl i sur. 2016: 19), dok Homi K. Bhabha u svom djelu *The Location of Culture* ističe važnost

Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Čustva in slovenska književnost*.

Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025 (zbirka Obdobja, 44)

ISSN: 1408-211X, e-ISSN: 2784-7152

ISBN 978-961-297-712-2, 978-961-297-709-2 (PDF)

»međuprostora« (engl. *third space*) u kojem se formira identitet onih koji žive između kultura, jezika i granica (Bhabha 1994: 36). Upravo likovi u Tomšičevu romanu – žene koje svakodnevno prelaze geografsku, ali i društvenu granicu – funkcioniraju unutar toga međuprostora, što roman čini paradigmatiskim primjerom interkulturalne naracije. Slično tome, Wolfgang Welsch naglašava kako interkulturalizam ne znači samo suživot kultura već i njihovo međusobno prožimanje i transformaciju (Welsch 1999: 196–197), što je vidljivo i u *Šavrinke*, koje nisu ni isključivo slovenske ni talijanske, već istarske – pripadnice su jedne prepoznatljive, ali višeslojne zavičajne zajednice, kao što je to slučaj i u nekim drugim istarskim zavičajnim djelima (primjer romana *Bolji život* Fulvija Tomizze čiji glavni likovi, živeći u hrvatskom dijelu Istre, a talijanskog govornog izričaja, čine tipičnu istarsku entitetnu cjelinu). Dževad Karahasan ističe kako prava književnost nastaje upravo negdje na rubu, u pukotinama između kultura (Karahasan 2002), a *Šavrinke* svojom jezičnom teksturom i snažnim emocijama potvrđuju upravo tu rubnost kao izvor autentičnosti. Takav pristup književnosti važan je i u metodičkom kontekstu jer pridonosi razvoju interkulturalnih kompetencija kod učenika i promiče književnost kao prostor susreta različitih identiteta.

Roman *Šavrinke* objavljen je 1986. godine u izdanju Kmečkog glasa te je ubrzo izazvao velik interes kako u slovenskoj tako i u cjelokupnoj istarskoj kulturnoj javnosti, ne samo zbog tematiziranja zaboravljene ženske radne migracije već i zbog autentičnog jezika, izraženog lokalnog identiteta i emocionalne snage pripovijedanja, potvrđujući ulogu toga romana u afirmaciji zaboravljenih ženskih iskustava. Radnja romana, kroz ukupno 21 poglavlje, opisuje težak život ljudi slovenskoga dijela Istre koji u potrazi uglavnom za jajima svakodnevno obilaze hrvatski dio Istre, da bi dan kasnije jaja prodavali u Trstu i tako u kružnome životnome tijeku između Trsta i istarskih sela provodili svoj život. Njihov dom bio je središte njihovih životnih kretanja, a u njemu su provodili najmanje vremena. Središnji je lik romana jajarica iz slovenskog Gračišča, Katina – čiji je život prikazan u cikličkom procesu kretanja i zgoda s njezina i puta njezinih kolegica i kolega. Djelo se često ističe kao ključna točka u valorizaciji tzv. tihe književnosti u kojoj protagonisti dolaze iz povijesno zanemarenih slojeva društva. Složenost pripovjedne strukture romana *Šavrinke* očituje se ne samo u tematskoj razradi već i u slojevitoj naraciji. Tomšič, kojemu je ovo djelo jedno od najznačajnijih književnih ostvarenja, koristi više pripovjednih glasova, unutarnji monolog i elemente usmenoga pripovijedanja kako bi stvorio dojmljiv prikaz unutarnjeg svijeta svojih junakinja. Pripovjedna pozicija, utemeljena na realnim iskustvima koje je autor sakupljao od sumještana radeći kao učitelj u Marezigama i Gračišću, često oscilira između sveznajućeg pripovjedača i subjektivnog glasa same Katine. Roman *Šavrinke* Marjana Tomšića predstavlja uvjerljiv primjer književnog djela koje spaja regionalnu povijest i emotivno bogatu naraciju. Smještena u Istru s kraja 19. i početka 20. stoljeća, radnja romana rekonstruira život žena koje su pješačile diljem Istre sakupljajući jaja, a potom ih odnosile u Trst kako bi ih prodale te time prehranile vlastite obitelji. Iako se temelji na dokumentarnim predlošcima, Tomšičev tekst mnogo je više od pukog realističkog prikaza. On oblikuje univerzum marginalizirane ženske skupine te tematizira granice, kako one

zemljopisne tako i one psihološke. Namjera je ovoga rada otkrivanje emocija učenika nakon čitanja romana, s posebnim naglaskom na upotrebu jezika, unutarnjeg monologa i dijalektalne ekspresije. Marjan Tomšič uvršten je među reprezentativne autore istarske zavičajne književnosti zahvaljujući sposobnosti da u jeziku naroda pronade srž duhovnog identiteta Istre i prenese ga u univerzalno razumljivu književnu formu, s posebnim naglaskom upravo na jezik, unutarnji monolog i dijalektalnu ekspresiju.

2. Emocionalna dimenzija priče romana

Radnja romana, podijeljena na 21 poglavlje, prikazuje težak život ljudi slovenskoga dijela Istre – Šavrinije, osuđenih na odlazak u hrvatski dio kako bi prikupili jaja koja bi kasnije prodali u Trstu te se ponovno vraćali na ishodište, u kružnome životnom tijeku. U tom kontekstu, stjecanje suosjećanja čitatelja prema teškom životu Šavrinke važna je kao emocionalna komponenta, koja u književnosti nije tek estetski dodatak, već osnova za razumijevanje iskustva koje tekst prenosi, posebno u djelima nastalima pod specifičnim životnim okolnostima kao što je svakodnevna borba za preživljavanje pojedinca i njegove obitelji. Tomšič koristi pripovjednu tehniku unutarnjeg monologa kako bi čitatelja stavio u neposrednu poziciju suglasnosti s likom. Ines Cergol-Bavčar (1991: 783–784) zaključuje kako je Tomšičev magični realizam utemeljen na pripovijedanju i opisanju u kojem je pripovijedanje okvir za opisno predstavljanje ljudi i stvari. Na tom tragu, emotivan je opis povratka iscrpljene Katine iz Trsta i veselje njezine djece i muža kad bi ju ugledali kako se približava: »Ko je prišla bliže, so se zapodili po strmini in ji tekli naproti. Če je sedela na oslu, je brž skočila dol in jih komaj komaj pričakala. Ana se je stisla ob njeno krilo, a Marko in Matija sta bila že prevelika za takšne nežnosti.« (Tomšič 1991: 94)

Kod Tomšiča emocija nije samo izraz već i sustav značenja utkan u tijelo i identitet. Emocionalni kôd romana strukturiran je kroz suprotnosti: između doma i tuđine, pripadanja i isključenosti, riječi i šutnje. Upravo ta višestruka napetost čini pejzaž romana kompleksnim i duboko angažiranim. Emocionalne dimenzije romana neodvojive su od njegove prekogranične tematike. Svaki emocionalni ton koji proizlazi iz teksta reflektira se u kulturnoj višeznačnosti prostora, jezika i identiteta. U tom smislu, interkulturalna dimenzija romana doprinosi njegovoj slojevitosti: likovi nisu zatvoreni unutar jedne kulture, već žive i osjećaju prostor različitih kultura. Šavrinke se ne identificiraju isključivo sa slovenskim, talijanskim ili hrvatskim svijetom – njihova pripadnost usidrena je u hodanju, trpljenju i ponosu koji nadilazi jezične ili nacionalne okvire. Takva otvorenost pridonosi univerzalnosti i svestremenosti ovoga romana. Prikaz teškoća i svakodnevnih problema Šavrinke na relaciji između Istre i Trsta prožet je osjećajima nadljudske snage kojom su te žene savladavale svaku prepreku, od teških vremenskih prilika do nedaća koje su ih zatekle na njihovu putu, stvarajući pritom kod čitatelja duboku empatiju. Glavna junakinja Katina utjelovljuje karakterni raspon od strepnje zbog gladi i siromaštva do dostojanstva i ponosa zbog svoje uloge hraniteljice i stupa obitelji. Osobito su snažni prikazi unutarnjih promišljanja Katine, koje autor koristi kako bi prikazao slojevitost lika. Emocije nisu deskriptivne, nego doživljajne: čitatelj je uvučen u

tijek, u »puls naroda«, upravo onako kako ga Tomšič u njega uvodi. Takva izražajnost pridonosi realističnosti romana, čineći od njega dokument iskonskog svjedočanstva jednog vremena. U kontekstu strukturiranosti romana, *Šavrinke* predstavljaju iznimno pogodno djelo za obradu na satu književnosti, s mogućnošću aktualizacije radnje romana i likova i njezinih aktera u suvremenim okolnostima.

3. Lingvistički aspekt emocionalnosti, emocionalna topografija i simbolika prostora

Lingvistički aspekt emocionalnosti u romanu *Šavrinke* zasniva se na spoju dijalekta i stilskih figura koji zajedno stvaraju snažnu ekspresivnost. U Tomšičevu tekstu dijalekt ne služi samo za autentičnost već i za psihološko modeliranje likova: ono što se ne može reći standardnim jezikom, *Šavrinke* izražavaju kroz arhaične i emotivne strukture svojega govora. Emocije nisu artikulirane eksplicitno, nego se dočaravaju kroz ritam, melodičnost i prenesena značenja lokalnog govora. Jedan od ključnih elemenata koji pridonosi stvaranju emocija kod recepcije romana upravo jest jezik. Lingvistička analiza pokazuje kako upotreba deminutiva, interjekcija, uzvika i stilizirane sintakse služi za izražavanje stanja likova. Na primjer, umanjenoće poput »jajčeka« ili izrazi poput »Jezus Marija« nemaju samo komunikacijsku funkciju nego i emocionalnu, služeći kao ventil unutarnjih stanja, ali i narativnih napetosti. U teorijskom smislu, emocionalna topografija romana povezuje se s idejom da prostor u književnosti nije pasivna pozornica radnje, već aktivni oblikovatelj iskustva likova. Michel Foucault to naziva heterotopijom – prostorom u kojem se zrcale društvene tenzije i individualne traume (Foucault 1986: 24–25). U romanu *Šavrinke* Istra nije samo geografski okvir već i emocionalna karta neizvjesnosti, napora i neprekidne borbe za dostojanstvo malog čovjeka – težaka. Na primjer, granica kao mjesto prijelaza između sela i Trsta utjelovljuje napetost između doma i nepoznatoga, između siromaštva i nade za zaradom, što generira niz emocionalnih reakcija kod likova. Taj prostor nije neutralan – on postaje fizička metafora unutarnjih stanja. Cesta, šuma, tržnica – to su prostori u kojima se odvija i emocionalni razvoj junakinje.

Emocije nisu samo reakcije već i doživljaji koji nastaju u susretu s prostorom. Topografija u *Šavrinkama* nije neutralan prikaz prostora, već mreža značenja koja odražava i oblikuje unutarnji svijet likova. Mjesta i krajolici imaju simboličko značenje: šume skrivaju opasnosti i strahove, ceste znače neizvjesnost, a tržnice u Trstu predstavljaju prostor ekonomskog preživljavanja, ali i poniženja. Prikaz granice između slovenskog sela i talijanskog grada simbolizira klasnu, jezičnu i kulturnu podjelu, a svakodnevno kretanje preko nje postaje metafora otpora i izdržljivosti. Osim geografskih mjesta, značenje imaju i društveni prostori: kuća nije samo utočište nego i poprište tuge, dok selo kao zajednica oscilira između potpore i osude. U tom kontekstu i meteorološki elementi, poput snijega, magle, kiše ili sparine, pridonose emotivnom ozračju i reflektiraju unutarnja stanja likova. Takva topografija čini da prostor u romanu postaje aktivni sudionik naracije. Emocije u romanu ne proizlaze samo iz unutarnjih stanja likova već i iz prostora koje oni nastanjuju i prelaze. Put Šavrinki od sela do Trsta simbolički je put

boli, žrtve, ali i osobne emancipacije. Granica, šuma, cesta, kućni prag – sve to postaje emocijama nabijeni toponim. Dom predstavlja sigurnost, ali i siromaštvo; Trst nudi zaradu, ali i prijezir, čime Tomšič gradi metaforičku kartu ženskog otpora, ali istodobno i ženske nadljudske snage u životnoj ulozi hraniteljice obitelji koja joj je sudbinski dodeljena.

4. Ogledni metodički model za srednje škole u Istri

Roman *Šavrinke* Marjana Tomšiča zavičajni je istarski roman na slovenskome jeziku, iznimno pogodan za metodičku obradu u pograničnom području, koji je ujedno i prostor romana. Nastavna jedinica za pristup romanu osmišljena je u okvirima cjelovitog pristupa (Rosandić 2005) u trećem razredu srednje škole, u trajanju od četiri školska sata. Naglasak je prvenstveno stavljen na interkulturalnu slojevitost romana te na razvijanje analitičkih sposobnosti i sposobnosti kritičkog mišljenja. Temeljni cilj jest omogućiti učenicima da razumiju emocionalne i društvene aspekte romana te da ga povežu sa suvremenim pitanjima identiteta i marginalizacije.

Ishodi učenja:

- Učenik prepoznaje i analizira emocionalne izraze u književnom tekstu te ih povezuje s kontekstom radnje i karakterizacijom likova.
- Učenik razlikuje funkcije dijalekta i standardnog jezika u književnom tekstu i raspravlja o njihovom učinku na čitatelja.
- Učenik izrađuje emocionalnu kartu lika na temelju citata i vlastitih interpretacija.
- Učenik izražava vlastite stavove o društvenoj ulozi žena kroz povijest koristeći primjere iz književnosti.
- Učenik oblikuje kreativni tekst (pismo, monolog, dnevnik).

Prijedlog aktivnosti i zadataka:

- Emocionalna priprema i aktivacija predznanja: Učenici donose obiteljske fotografije i opisuju životne uvjete svojih baka/prabaka. Učitelj povezuje izrečeno s temom romana. Poseban je naglasak na iskustvima koja su povezana s ljudima s područja Šavrinije koji su poslom odlazili u prekogranična područja.
- Zajedničko i individualno čitanje: Odabrani odlomci nabijeni emocijama čitaju se najprije glasno, a zatim učenici samostalno čitaju i bilježe rečenice koje na njih emotivno djeluju. Nakon što učenici pročitaju zabilježene odlomke, otvara se rasprava o pojedinim sastavnicama djela.
- Emocionalni profil lika: U parovima izrađuju »emocionalnu kartu« Katine koristeći boje, simbole i ključne izraze iz romana.
- Mapa osjećaja na karti Istre: Učenici u grupama označavaju lokacije važnih događaja u romanu.
- Kreativno izražavanje: Svaki učenik bira jedan lik i piše dnevnik jednog dana iz njegova života, s naglaskom na emocije i unutarnji doživljaj.
- Uloga emocija u jeziku: Analiza dijalektalnih izraza i metafora u funkciji ekspresije. Zadatak: Usporedi dijalektalni i standardni izraz i raspravi o njihovom učinku na emocije čitatelja.

- Improvizirani forum: Učenici glume likove iz romana i kroz dijalog raspravljaju o životnim izazovima, rodnoj podjeli rada i osjećajima nepripadanja. U tom kontekstu, potiče se aktualizacija rodne podjele rada i prilagodba suvremenom dobu.
- *Šavrinke* u kritici: Učenici individualno pretražuju dostupne internetske izvore i zapišu osvrte na Tomšičev roman. Potom mogu pripremiti prezentaciju s temom o važnosti ovoga romana za istarsku zavičajnu književnost.

Vrednovanje:

- Za formativno vrednovanje koristi se lista za praćenje sudjelovanja u diskusijama i interpretacijama.
- Za sumativno vrednovanje učenici predaju svoj kreativni tekst koji se vrednuje prema ovim kriterijima: izražajnost, autentičnost, povezanost s romanom, jezična točnost.
- Učitelj može koristiti i samoprocjenu: učenici bilježe koje su emocije najviše doživjeli i kako im je zadatak pomogao u razumijevanju teksta.

Primjena takva metodičkog modela u hrvatskim srednjim školama, osobito u Istri, donosi višestruke prednosti. Učenici se potiču na aktivno promišljanje o zavičajnoj književnosti koja ne mora biti isključivo pisana na hrvatskom jeziku, čime se razvija svijest o kulturnoj višeslojnosti i bogatstvu regije. Istodobno, takav model omogućuje susret s Drugim i Drukčijim kroz književnost – učenici upoznaju slovensku kulturu, jezik i pogled na istarsku povijest iz drugačije perspektive. Time se doprinosi razumijevanju susjednih književnosti i razvija interkulturalna kompetencija, što je osobito važno u pograničnim sredinama. Takav pristup književnosti također afirmira dijalog, empatiju i vrijednosti otvorenog društva.

5. Zaključak

Kroz bogati emocionalno-recepcijski spektar Tomšič rekonstruira žensko iskustvo iz povijesnog zaborava i vraća mu dostojanstvo. Roman postaje više od povijesne fikcije – postaje literarna forma memorije zajednice. Tomšičev roman važan je i u odgojno-obrazovnom kontekstu jer nudi mogućnost razvoja čitateljske empatije i razumijevanja kulturno-povijesnog identiteta Istre. Učenička interpretacija romana može otvoriti prostor za raspravu o marginaliziranim skupinama, rodnoj jednakosti, identitetu i odnosu prema prošlosti. Stoga *Šavrinke* mogu služiti kao vrijedan obrazovni alat u povezivanju književnosti s etikom, poviješću i suvremenim društvenim pitanjima. Osobitu vrijednost ima njihova sposobnost da potaknu raspravu o pripovijedanju iz ženske perspektive, o marginalizaciji i o otpornosti unutar danas zaboravljenih zajednica. Tako se roman može čitati i kao kulturno-psihološki dokument koji nadilazi nacionalne i vremenske granice. Pored toga, *Šavrinke* predstavljaju uzorak književnog teksta koji spaja individualnu naraciju i kolektivno sjećanje, stvarajući snažan emotivni prostor i dijalog s prošlošću. U vremenu ubrzane digitalizacije i fragmentacije društva ovakav tekst podsjeća na važnost pripovijedanja, jezika i emocija kao temelja ljudske povezanosti. Upoznajući *Šavrinke*, čitatelj se istodobno suočava s vlastitim naslijeđem i pitanjem što znači ostati vjeran sebi, zajednici i pamćenju.

Literatura

- BENJAK, Mirjana, LJUBEŠIĆ, Marko, 2013: *Od Peruška do otvorenog sustava*. Zagreb: Školska knjiga.
- BHABHA, Homi K., 1994: *The Location of Culture*. London: Routledge.
- CERGOL-BAVČAR, Ines, 1991: Ob ponatisu Tomšičevih literarnih del z istrsko tematiko. *Primorska srečanja* 124. 783–784.
- FOUCAULT, Michel, 1986: Of Other Spaces. *Diacritics* XVI/1. 22–27.
- KARAHASAN, Dževad, 2002: *Knjiga vrtova*. Zagreb: Antibarbarus.
- LJUBEŠIĆ, Marko, 2011: Interkulturalizam u nastavi istarske zavičajne književnosti. *Hrvatski* IX/2. 9–49.
- PIRŠL, Elvi i suradnici, 2016: *Vodič kroz interkulturalno učenje*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- ROSANDIĆ, Dragutin, 2005: *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- SABLIĆ, Marija, 2018: *Interkulturalizam u nastavi*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- TOMŠIĆ, Marjan, 1991: *Šavrinke*. Ljubljana: Kmečki glas.
- WELSCH, Wolfgang, 1999: Transculturality – the Puzzling Form of Cultures Today. *Spaces of Culture*. 194–213.